

NOȚIUNEA RESPECTĂRII DREPTURILOR CIVILE LA REALIZAREA MĂSURILOR SPECIALE DE INVESTIGAȚII

Ghennadi CALCAVURA,
doctorand, asistent universitar
al Catedrei „Activitate de investigații și anticorupție”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

Victor BEȘLEAGA
asistent universitar
al Catedrei „Activitate de investigații și anticorupție”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

Rezumat

Factorul esențial în procesul democratizării societății moldovenești îl constituie respectarea persoanei, care este cea mai înaltă valoare într-un stat de drept. Cu toate acestea, este necesar un mecanism juridic și social eficient pentru realizarea drepturilor și libertăților fundamentale. O astfel de sarcină este pusă pe seama organelor de stat, inclusiv cele abilitate cu dreptul de a efectua măsuri speciale de investigații.

În cele ce urmează, autorul încearcă să identifice noțiunea respectării drepturilor civile la realizarea măsurilor speciale de investigații, care necesită a fi încorporată în standardele constituționale și internaționale ale drepturilor omului.

Cuvinte-cheie: respect, măsuri speciale de investigații, drepturi civile, activitatea specială de investigații, încălcare, garanții, restricții, ofițeri de investigație.

Summary

The essential factor in the democratization process of the Moldovan society is the respect of the person, which is the highest value in a state governed by the rule of law. However, an effective legal and social mechanism is needed to achieve fundamental rights and freedoms. Such a task is assigned to state bodies, including those empowered to carry out special investigative measures.

In the following, the author tries to identify the notion of respect for civil rights in carrying out special investigative measures, which need to be incorporated into constitutional and international human rights standards.

Keywords: respect, special investigative measures, civil rights, special investigation activity infringement, guarantees, restrictions, investigating officers.

Introducere. Respectarea drepturilor omului în cadrul activității speciale de investigații (ASI) a devenit un test, o probă pentru ca un regim politic să se poată încadra în ansamblul statelor civilizate. În ciuda faptului că terme-

nul „respectare a drepturilor omului” se regăsește destul de des în literatura juridică, definiția lui în teoria ASI încă nu a fost stabilită. Cercetarea științifică insuficientă a „respectării drepturilor persoanei” în ASI, precum și problema legată de înțelegerea unitară a conținutului său creează concepții contradictorii ce au ca efect scăderea nivelului de protecție a drepturilor persoanelor care respectă legea.

Definirea acestui termen o considerăm deosebit de importantă deoarece întreg spectrul de măsuri speciale de investigație (MSI) prevede pasibilitatea restricționării unor drepturi ale persoanei. Neavând o claritate asupra faptului ce prevede termenul de respectare, este greu să stabilim în ce măsură a fost ținut cont de esența acestuia.

Metode și materialele aplicate. În procesul elaborării studiului a fost folosite materiale doctrinare și normative cu privire la activitatea specială de investigații. De asemenea, la cercetarea noțiunii de respectare a drepturilor persoanei au fost aplicate mai multe metode de cercetare științifică cum ar fi: metoda istorică, metoda analizei comparative, metoda logică, analiza sistemică etc. Totodată, au fost utilizate lucrările savanților autohtoni, precum și materialele științifice ale doctrinarilor altor state.

Conținut de bază. Drepturile omului în sec. XXI capătă un caracter sistemic, lucru care este și firesc deoarece acestea străbat practic toate straturile teoriei și practicii nu doar al ASI, ci și ale altor ramuri ale științei. Tendințele dezvoltării socio-economice precum și cele tehnice au direcționat domeniul activității speciale în ultimii ani spre un progres fără precedent.

Evoluția rapidă a tehnologiei a dus la schimbări semnificative cu privire la metodele de obținere și analiză a informațiilor, ce au sporit eficiența ASI, pe de o parte, dar pe de altă parte, supravegherea prin intermediul mijloacelor tehnice au ridicat un val de întrebări cu privire la impactul acestora asupra *respectării drepturilor persoanei*. Existența unor temeri că autoritățile pot submina drepturile persoanei este agravată și de lipsa de claritate cu privire la drepturile ce pot fi restricționate în contextul Legii cu privire la ASI. Aici ținem să menționăm că elementele integrante drepturilor persoanei la realizarea MSI constituie: viața intimă, familială și privată, inviolabilitatea domiciliului, secretul corespondenței convorbirile telefonice, care în literatura de specialitate mai sunt numite și *drepturi civile*. Pentru a facilita lecturarea acestui articol, în continuare vom folosi anume acest termen.

După cum afirmă autorul Efremov A., analizând studiul practicii, problema respectării drepturilor civile în ASI se caracterizează în prezent printr-un mod predominant empiric, ceea ce duce adesea la pierderi nejustificate de timp și efort, pierderea perspectivelor clare, o diferență în abordarea situațiilor similare și, în unele cazuri, la erori grave [1, p. 28].

Soluționarea cu succes a problemei respectării drepturilor civile ale persoanei la realizarea MSI presupune în primul rând necesitatea unei deter-

minări fundamentate științific, identificarea unor premise generale de natură metodologică, precum și efectuarea unei analize a esenței respectării drepturilor civile ale persoanei implementată în condițiile specifice ASI.

De asemenea, este potrivit să se dea o definiție a conceptului de „respectare” a drepturilor civile și a mecanismului de aplicare eficientă la realizarea MSI. În acest caz, este important nu numai scopul funcțional al activităților de a asigura drepturile și libertățile constituționale ale omului, care sunt indispensabil legate de securitatea națională, integritatea teritorială, bunăstarea economică a țării, ordinii publice, prevenirea infracțiunilor, ș.a, dar și pentru a-și crește nivelul și gradul de influență pozitivă asupra relațiilor publice care decurge din înfăptuirea MSI.

Conform Dicționarului limbii române, a „respecta” înseamnă a nu neglija, a nu face nimic ce ar fi sub demnitatea sa, a nu neglija, a nu se abate de la o lege, o dispoziție, un angajament, un principiu etc.

În doctrină, noțiunea de respectare este definită relativ asemănător.

Unii experți susțin că „respectarea”, constă în activitatea organelor de stat, care prin exercitarea atribuțiilor, precum și a obligațiilor, creează condiții optime pentru punerea în aplicare fără abatere de la legea ASI [2, p. 41].

Într-o altă opinie, respectarea presupune „obligația autorităților de care desfășoară ASI și a funcționarilor acestora de a se abține de la încălcarea prevederilor legale [3, p. 46].”

O altă definiție constă în crearea celor mai favorabile condiții pentru implementarea efectivă a drepturilor civile ale persoanei în organizarea procesului de punere în aplicare a acestora de către individ [4, p. 63].

O caracteristică comună a definițiilor de mai sus este că respectarea drepturilor civile se referă la crearea unor condiții favorabile care asigură punerea lor în aplicare, fiind direct proporțional cu gradul în care subiecții împuterniciți le aplică. Altfel spus, normele de drept nu se vor transforma niciodată în realitate fără implementarea acestora de către o persoană. Acest lucru este logic. Dar noi ne întrebăm în ce măsură sunt respectate drepturile persoanei împotriva acțiunilor ilegale, de exemplu, în condițiile în care legea ce reglementează prevenirea acestor activități anti-sociale restricționează la maxim această posibilitate.

Anume despre această problemă în legislația națională este relatată în unele lucrări ale sale de autorul B. Glavan, care menționează că privarea serviciilor speciale de instrumentele juridice eficiente de culegere a informațiilor în vederea curmării actului criminal conduce negreșit la distrugerea scutului de protecție al siguranței persoanei și al statului [5, 97].

Astfel, pasivitatea ofițerilor de investigație manifestată prin limitarea măsurilor pe care aceștia le pot întreprinde pentru soluționarea sarcinilor prevăzute de lege, (art. 2 din Legea 59/2012) au un efect negativ în societate. De multe ori, autoritățile abilitate ale statului au fost criticate că nu au

intervenit la timpul oportun pentru a curma o acțiune ilegală, manifestând în acest mod o „lipsă de respect”, față de cei care au avut de suferit din urma acesteia, în timp ce „respectarea drepturilor persoanei ca principiu al ASI se referă în primul rând la cetățenii care respectă legislația în privința cărora nu se admite limitarea drepturilor sale constituționale” [6, p. 56] – după cum afirmă același autor.

Respectul în cazul de față s-ar manifesta prin curmarea faptei infracționale până la survenirea prejudiciului material sau moral. Problema este că actuala lege cu privire la ASI (nr. 59/2012) reduce din potențialul prevenirii acțiunilor infracționale, accentul fiind pe descoperirea și cercetarea infracțiunilor în faza de urmărire penală, iar dificultățile întâmpinate în acest domeniu descurajează ofițerii de investigație și creează în societate o stare de neîncredere în autoritățile statului, și că aceștia nu își fac bine treaba. Probabil, legiuitorul, prin restricția realizării celor mai eficiente MSI pentru prevenirea infracțiunilor, a urmărit protecția drepturilor civile de potențialele abuzuri din partea celor care le realizează.

O astfel de impresie se creează și la o simplă lectură a art. 8 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, care ne conduce la o primă constatare: respectarea drepturilor civile impun, în primul rând, obligații negative din partea autorităților statale, anume de a nu face ceva ce ar stânjeni exercițiul lor de către titularii cărora le sunt recunoscute. De asemenea, o altă constatare este că impunerea numai a unor obligații negative autorităților statale, care să apere individul împotriva ingerințelor de orice natură ale autorităților publice în sfera vieții sale private nu este suficientă pentru garantarea efectivă a tuturor componentelor acesteia, astfel cum sunt enumerate în art. 8 al Convenției [7, p. 596]. Astfel, fiecare stat contractant este ținut să se doteze cu un arsenal juridic adecvat și suficient care să aibă ca scop tocmai îndeplinirea acestor obligații pozitive care îi incumbă pe temeiul art. 8 al Convenției [8].

Aliniatul 2 al aceluiași articol din Convenție enumeră scopurile care pot da caracter legitim restricțiilor unuia sau mai multor drepturi garantate de primul paragraf. Acestea sunt: securitatea națională, securitatea publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii publice și *prevenirea* săvârșirii unor fapte penale, protecția sănătății și a moralei publice, *protecția drepturilor și a libertăților aparținând altora*.

În literatură am întâlnit două păreri distincte cu privire la drepturile persoanei abordate din perspectiva ASI și anume:

Cea dintâi susține limitarea „necesară”, a drepturilor civile ale persoanei (mai ales după atacul terorist din 11 septembrie 2001 din SUA), aceștia negă posibilitatea de încălcare a drepturilor și libertăților civile pornind de la ideea că măsurile de restrângere a unor drepturi în lupta cu criminalitatea sunt absolut necesare, iar dacă sunt aplicate corect, în limitele statului de drept, ele nu pot în nici un caz primejdui, ci doar proteja drepturile omului [9, p. 99].

Pe când cea de-a doua susține că însăși măsurile care prevăd restricționarea anumitor drepturi prezintă în sine o amenințare la adresa acestora, iar prin desfășurarea activității speciale de investigații (a unor măsuri speciale de investigații) se aduce atingere gravă drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, inclusiv drepturilor prevăzute de Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale [10, p. 33]. Unul din motive fiind faptul că organizarea și tactica de realizare a MSI sunt reglementate de acte normative departamentale ce sunt secretizate, ceea ce determină lipsa unor garanții ale respectării drepturilor civile [11, p. 14].

De fapt, lipsa garanțiilor, sau altfel spus a condițiilor favorabile respectării drepturilor civile la realizarea MSI sunt foarte des invocate, fiind și motivul principal al abrogării primei legi cu privire la activitatea operativă de investigații (legea nr. 45/1994). Adoptarea legii noi cu privire la ASI era așteptată să ofere mai multe garanții împotriva abuzului și arbitrarului. Contrar tuturor așteptărilor, „pseudo garanția” respectării drepturilor civile conform noii legi (legea nr. 59/2012 privind ASI) s-a rezumat la realizarea unor măsuri (celor mai eficiente) doar în cadrul urmăririi penale. Trebuie să menționăm că nu susținem o aplicare nelimitată a măsurilor speciale, din contra, credem că realizarea lor trebuie însoțită de garanții dar *care nu ar genera o scădere a nivelului de protecție juridică a persoanei*.

De exemplu, Codul de procedura penală al RM stabilește (art. 1 alin. 2) că: „procesul penal are ca scop protejarea persoanei, societății și statului de infracțiuni, precum și protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite...” – unde protecția este înțeleasă ca starea ce ajută la asigurarea drepturilor constituționale ale individului.

Iar tentativa de modificare a actualei legi cu privire la ASI prin Decizia Comisiei securitate națională, apărare și ordine publică CSN/7 nr. 257 din 10 iunie 2015, reprezintă în viziunea noastră încercarea de echilibrare a balanței între, pe de o parte, necesitatea realizării MSI pentru obținere a informațiilor în vederea prevenirii fenomenului criminal, și pe de altă parte, rigorile și exigențele statului de drept în care valorile supreme sunt drepturile și libertățile omului [12, p. 48].

O importanță deosebită pentru respectarea drepturilor civile îl constituie stabilirea la nivel de principiu al ASI, „respectarea drepturilor și libertăților persoanei”, (art. 3 Legea 59/2012) care înseamnă, pe de o parte, instituirea unei proceduri legislative clare pentru desfășurarea MSI care restrâng drepturile persoanelor (art. 19 și 20 din Legea 59/2012), iar pe de altă parte, reglementarea procedurii de restabilire a drepturilor încălcate (art. 4 Legea 59/2012). În conformitate cu principiul respectării drepturilor și libertăților omului, orice persoană care a fost supusă măsurii speciale de investigații are dreptul să fie informată, după efectuarea acesteia, de către procuror sau de

către judecătorul de instrucție care a autorizat măsura. În acest sens, legiuitorul prevede că înștiințarea persoanei cu privire la restrângerea drepturilor civile se va înfăptui dacă se constată legalitatea efectuării măsurii speciale de investigații (art. 132⁵ al. 7 CPP), pe când în cazul unor încălcări (depășirea prevederilor ordonanței/ încheierii), procurorul sau judecătorul de instrucție declară nule măsurile întreprinse, sesizează autoritățile competente, și dispune nimicirea imediată a purtătorului material de informații și a materialelor acumulate pe parcursul efectuării măsurii speciale de investigații (art. 132⁵ al. 5-6 CPP).

În asemenea caz, nu este clar cum persoanei care i-au fost lezate drepturile civile va beneficia de repararea prejudiciului material și moral cauzat prin încălcarea prezentei legi în condițiile în care persoanei nu îi este adus la cunoștință acest fapt.

De aceea, am constatat că un rol important pentru respectarea drepturilor civile depinde în egală măsură de procedurile de stat pentru protecția acestora, cât și de factorii morali și culturali ai subiecților ce realizează MSI.

Semnificația moralității în sistemul ASI constă, în ultimă instanță, în faptul că în orice situații dificile, în cele mai nefavorabile circumstanțe, ofițerii de investigație ar neutraliza posibilitatea de a acționa inadecvat, împotriva drepturilor și libertăților individuale. La fel, prin asumarea obligațiilor de respectare a drepturilor civile la realizarea MSI, statul are dreptul de a cere de la cei ce înfăptuiesc MSI un comportament care ar corespunde standardelor stabilite în normele legale. Prin urmare, statul își formulează cerințele pentru persoanele aflate în sistemul de atribuții și stabilește măsuri de răspundere legală (art. 13 Legea 59 privind ASI/2012) pentru nerespectarea acestora. Statul, în calitate de purtător al puterii politice, are mecanisme speciale pentru asigurarea drepturilor omului și îndeplinirea îndatoririlor sale.

Prin urmare, vrem să **concluzionăm** prin a spune că:

1) respectarea drepturilor și ASI nu trebuie ca excluzându-se reciproc, ci trebuie conciliate, adică urmărite în același timp. Acest lucru înseamnă că toate organismele împuternicite să realizeze ASI trebuie să încorporeze respectarea drepturilor omului în activitățile lor;

2) condițiile autorizării MSI incluse în CPP și în legea ASI constituie în mod obiectiv o restricționare exagerată a MSI, ofițerii de investigație fiind în imposibilitate legală de a-și realiza sarcinile de prevenire și curmare a infracțiunilor, de culegere a informațiilor despre posibile evenimente și acțiuni, ce ar putea pune în pericol securitatea statului, toate acestea fiind în detrimentul intereselor societății.

Respectarea drepturilor civile la realizarea MSI, în opinia noastră, include un complex de măsuri efectuate de organele competente (inclusiv cele investite pentru a exercita controlul ASI), menit să creeze condiții favorabile (garanții) pentru a exclude abuzurile, precum și repararea prejudiciului ma-

terial sau moral în cazul unor încălcări, totodată, pentru a conferi siguranța persoanelor împotriva atacurilor infracționale.

Referințe bibliografice

1. Ефремов А. Обеспечение прав и свобод человека и гражданина в ОРД, Теоретические и прикладные проблемы, с. 28, Санкт-Петербург, 2001.
2. Толмачев К.Д., Хабибулин А. Г. Органы внутренних дел в механизме обеспечения личных конституционных прав и свобод граждан. Уфа, 1991. с. 41.
3. Шумилов А.Ю. Комментарий к Федеральному закону „Об оперативно-розыскной деятельности”. С постатейным приложением нормативных правовых актов и документов. М., 2004. С. 46.
4. Ростовщиков И.В. Права личности в России: их обеспечение и защита органами внутренних дел. — Волгоград, 1997. С. 63.
5. Glavan B. Abordări conceptuale privind activitatea specială de investigații în contextul legislației Republicii Moldova, Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, nr. 10/2019, p. 97.
6. Glavan B. Principiile activității speciale de investigații, „Legea și Viața”, Revista științifico-practică, Ediția septembrie-octombrie 2021, p. 56.
7. Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole Vol. I. Drepturi și libertăți, Editura All Beck, București 2005, p. 594.
8. CEDO, Cauza Ignaccolo-Zenide c României, nr. 31679/96, 25 ianuarie 2000, § 108.
9. Zecheru N. Uniunea Europeană și antiterorismul. Riposta împotriva terorii și respectarea drepturilor omului în Europa, Colecția de articole AIT – 2009. p. 99.
10. Roman D. Activitatea specială de investigații și alte activități. Note de curs, Chișinău. p. 33.
11. Селезнев М. Законность в оперативно-розыскной деятельности // Российская законность. 1997. № 3. С.14-17.
12. Glavan B., Mîrzac V., Calcavura G. Activitatea specială de investigații: conținutul noțiunii, esența juridică, delimitări conceptuale. În: Revista „Legea și Viața” nr. 3(327) 2019, p. 48.